

MEDIAAD

Medya ve Din Araştırmaları Dergisi | Journal of Media and Religion Studies

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ | BOOK REVIEW

Haziran 2019, 2(1), 167-170

Geliř: 14.05.2019 | Kabul: 01.06.2019 | Yayın: 28.06.2019

Online Alevi Topluluklar

Değerlendiren: Muhammed Enes YÜCE*

Kitabın Künyesi: Şahin, İ. (2013). *Online Alevi topluluklar: Küresel desenli bir gruptan mit desenli bir inanç topluluğuna*. Konya: Çizgi Kitabevi, 371 s.

Batı uygarlığı etrafında şekillenen ve hemen hemen bütün toplulukların yaşamında deneyimlemek zorunda kaldığı modernite olgusu, pek çok değişim ve dönüşümü beraberinde getirmiştir. Toplulukların kendilerini yeniden yorumlamasına neden olan bu süreç, bir arada olma durumunu yansıtan rol ve işlevlerde de geleneksel topluluk yapılarına nazaran bazı farklılıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Modernitenin bireyselleştirici tavrı, toplulukların bir arada var olma deneyimini de derinden etkilemiştir. Yaşanılan hayatın toplumsal hafızadaki topluluk koduyla uyum göstermemesi, kimi topluluklarda aidiyet krizini doğurmuştur. Birtakım sosyologlarca bu kriz toplulukların yok olması olarak anlaşılmıştır. Modern ve geleneksel olanın bir arada bulunmasının mümkün olamayacağı şeklindeki topluluk inancı anlayışı, geleneksel toplulukların modernleşmesinin kaçınılmaz bir sonuç olduğu yaklaşımını üretmiştir. Tam da toplulukların yok oluşunun dillendirildiği dönemde, geleneksel yapı ve değerler modern bağlamda yorumlanmış ve yeni topluluk türleri ortaya çıkmıştır. Modern perspektifte yorumlanarak ortaya çıkan topluluk türlerinden bir tanesi de online topluluklardır.

İlkay Şahin'in 2013 yılında yayımlanan *Online Alevi Topluluklar Ritüel Desenli Bir Gruptan Mit Desenli Bir İnanç Topluluğuna* adlı kitabı online toplulukları incelemesi yönünden alanında öncü kitaplar arasındadır. Amaçlı ve kartopu örnekleme tekniğinin kullanıldığı çalışma, giriş ve sonuç bölümü ile birlikte "Topluluk Kalabilmek" ve "Alevi Kalabilmek" adlı iki ana bölümden oluşuyor.

Kitap, Şahin'in de belirttiği üzere, "Alevi modern yapılanmasını, sosyal yapı ve değerler sisteminin birbirinden bağımsız, ancak birbirini etkileyen ontolojik bağlamlarının sembolik bir modelini sunan mit-ritüel analiz çevresinden hareketle online Alevi topluluklar örneğinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır" (s. 16). "Online Bir Yöntem Tasarımı" adlı kitabın giriş bölümünde topluluk kavramı üzerinde durulmuş, 1960'lardan itibaren artan iç ve dış göç sonucunda geleneksel toplulukların kentleşmeyle birlikte yeniden yapılanma ve uyarlanma süreçlerine değinilmiştir. Buna göre, "Demografik hareketlilik, yeni iletişim ve etkileşim biçimlerinin de teşvikiyle fiziksel ve kolektif sınırların eridiği, mensubiyet ve topluluk sınırlarının yazılı kültürün hâkimiyet alanı içinde sembolik olarak kurulduğu, sosyal etkileşimin bir ağ bünyesinde gerçekleştiği bir yapılanma modeli, modern topluluğun yeni yüzünü şekillendirmiştir" (s. 12). 1980'lerden itibaren giderek sosyal gerçeklik içinde modernite ile ilişkisini sürdüren Aleviler ise, 2000'li yıllardan sonra online ortamda teşekkül etmişlerdir. Gönüllülük esasına dayalı aidiyet düşüncesi etrafında bir araya gelen Aleviler, kimliğin referanslarını online performanslarla ortaya koyarak online bir topluluk oluşturmuşlardır. Böylece, geleneğin

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-mail: yucenes1@gmail.com, orcid.org/0000-0001-6610-9760

meydana getirdiği mitsel ve ritüel bağlamda kutsallaştırılan kolektif aidiyet tipi bir mensubiyet biçiminin yerini, yazılı kültüre eklenerek özgün, öznel, rasyonel seçimi önceleyen, sembolik kodlarını online ortamda mitsel olana atıfla paylaşan bireysel kimlik tasavvuru almıştır. Şu halde online topluluklar, “offline bir yapılanmanın uzantısı ve mikro bir modelidir” (s. 13).

Geleneksel periferik topluluklarda, aidiyet tasavvuru fiziksel katılımlı ritüellerin oluşturduğu etkinlikler üzerinden şekillenirken, modern bağlama geçişle birlikte coğrafi mekân ayrışımı ve bireyselleşme gibi faktörler kolektif ve fiziksel katılımlı etkileşimi sınırlandıran bir yapıyı da beraberinde getirmiştir. Fiziksel katılım ve kolektif etkileşimin boşluğu, mitsel atıf çerçevesinde semboller aracılığıyla online düzlemde giderilmeye çalışılmıştır. “Böylece geleneksel periferik topluluk yapısını temsil eden ritüel-mit dengesi mit lehine bozulmuştur” (s. 14).

Periferik Alevi grupların modern yapılanma sürecini online Alevi topluluklar örneğinde incelemeye alan kitabın cevap bulmaya çalıştığı temel sorular şu şekilde sıralanmıştır: “Sosyal yapı ve değerler sistemi arasındaki devamsızlık, modern bir bağlam olan sanal ortamda online Alevi toplulukları nasıl yapılandırmaktadır? Online modern bağlamlarda yapılanma, geleneksel grup yapısı ve mensubiyet biçimini dönüştüren ve sembolik bir inanç topluluğunun inşasıyla sonuçlanan etkileri nasıl yaratmaktadır? Online sembolik inanç topluluğu olarak yapılanma, geleneksel grup yapısı ve kolektif aidiyetin üretim kanalı olan ritüel-mit etkileşiminin, ritüellerin işlev kaybına uğraması ve mitlerin modern bağlamın kurumsal, yazılı kültürel bağlamına uyarlanması suretiyle yaşanan ve Aleviliği yeniden tanımlamak şeklinde formüle edilen merkez kaymasıyla nasıl bir etkileşim içindedir? Online modern bağlamda yapılanma ile offline yapılanma süreçleri nasıl bir ilişki biçimini temsil etmektedir?” (s. 17)

Bahsedilen problem cümlelerden hareketle nitel bir araştırma deseninde kurgulanan çalışmanın araştırma alanı, forum siteleri ve kurumsal web siteleri ile sınırlandırılmıştır. Yazar, Alevi grupların yurt içi ve yurt dışındaki dağılık yerleşimlerinin farklı modern yapılanmaları temsil edebileceği gerekçesiyle, Türkiye ile Alevi nüfusun yoğunlaştığı bir Avrupa ülkesi olan Almanya merkezli ikişer forum sitesini ve kurumsal online web sitelerini örneklem olarak tercih etmiştir. Google arama motorunda konuyla ilgili kavram taramaları yapan yazar, nihai olarak örneklemine Aleviform ve GençAleviler forum sitelerini dâhil etmiştir. Yine Google’da yönlendirmeler aracılığıyla üst şemsiye kurum olarak Almanya merkezli AABF (Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu) ve Türkiye merkezli ABF (Alevi Bektaşî Federasyonu) örneklem olarak seçilmiştir.

Şahin’in ana başlıklarından olan “Topluluk Kalabilmek” adlı ilk bölümde; endüstrileşme, bürokratik yaşam ve teknolojinin geleneksel topluluklar üzerinde yaptığı değişiklikler karşısında yeni model arayışları, farklı sosyologların görüşlerinden hareketle tartışmaya açılmıştır. Özellikle Tönnies’in kırsal ve geleneksel yaşam alanlarının organik ve ahlaki birliktelik tipini cemaat; modern kentsel alanların sözleşmeye dayalı birliktelik tipini ise cemiyet olarak kavramsallaştırması üzerinde durulmuştur. Buna göre, modernleşmeyle birlikte meydana gelen toplum yapısındaki değişim, Tönnies’in cemaat-cemiyet dikotomisindeki uçurumu açmış, modernizmin bireyselleştirici karakteri, bir arada olma durumunu ve yüz yüze etkileşimi sınırlandırarak cemaat yapısını eritmiş veya dönüştürmüştür. Sosyolojinin de yaşanan gelişmelere paralel şekilde ilgi gösterdiğini belirten Şahin, sosyoloji için, “bir yandan yüzünü modern olana çevirirken diğer yandan da topluluk fenomenine yönelik ilgisizliği için yok oluş teması ekseninde ampirik bir gerekçelendirmeye gitmiştir” (s. 27) ifadelerine yer vermiştir.

Teknolojideki gelişmelerin ışığında farklı iletişim ve ulaşım şekillerinin ortaya çıkmasıyla birlikte tartışmaya açılan topluluk yapısı hakkında yeni yorumlar ortaya atılmıştır. Modernleşme sürecinin topluluk yapısını yok ettiği düşüncesi kültürel dönüş olarak adlandırılan eğilimle beraber topluluğun yeniden yapılanması şeklinde tasvir edilir hale gelmiştir. Zaman ve mekân algısı online ortamda yeni bir havaya bürünmüş, ortadan kalktığı düşünülen cemaat tipi yapılanmalar, yeni topluluk tipleriyle karşımıza çıkmıştır. Yüz yüze etkileşim biçiminden farklı olarak internet üzerinden, sembolik aidiyet biçimiyle mensubiyet ve var olma fikri kendisini gösterir olmuştur. Online ortamda grup kimliğini korumayı hedefleyen birtakım gruplar sanal topluluklar meydana getirmiştir. Yazar bunu “soyut bir mekan üzerinde yapılanan yeni topluluk tipleri, kimlik tasavvurunda somutlaşan bir mensubiyet biçimiyle özdeşleşmiş, etnik, dini, ve kültürel bağlılıklar birer kimlik olarak sembolize olmuştur” (s. 30) şeklinde ifade etmiştir. İnternetin bu denli kullanımından meydana gelen sanal topluluklar, aynı zamanda birey belirlenimli, dinamik bir toplumsallaşmanın önünü açmıştır. Bu açıdan ele alındığında internet, modernizmin yalnızlaştırdığı ve yabancılaştırdığı insan için yeni bir sosyalleşme alanı oluşturmuştur. Sanal toplulukların yapılandığı bu yeni mekânın farklı isimlerle de anıldığına dikkat çeken yazar, sanal alan, sanal âlem, online ortam, siber ortam, sanal ortam, siber âlem, elektronik bölge gibi ifadelerin sosyal dünyada olduğu üzere yeni bir mimariyi ve çevreyi yarattığını vurgulamıştır. “Bu bakımdan siber âlem maddi ve fiziksel olmayışına karşın, kendi coğrafi alanına ve tıpkı gerçek dünyadaki gibi hareket özgürlüğü sağlama potansiyeline sahiptir.” (s. 69)

Kitabın alt başlıklarından “Sembolik Bir Yapılanma: Sanal İnanç Toplulukları” bölümünde online ortamda ortaya çıkan dini topluluklara değinen yazar, çeşitli ritüeller ekseninde ortaya çıkan yeni dini formların online görünümü üzerinde durmuştur. Çeşitli isimlerin çalışmalarından örnekler vererek konuyu derinlemesine inceleyen Şahin, dinin sekülerleştiği ve sosyal hayattan giderek çekildiği anlayışının aksine dikkatleri din ve internet ilişkisine çekmiştir. Sosyal gerçeklik alanından bağımsız olmayan kutsal siber alan, bir yandan dini tecrübe için bir araç olma işlevini görürken diğer yandan da dini tecrübenin gerçekleştiği kutsal bir alan olma işlevi görmektedir. Özellikle son 20 yılda sanal alan hem dini ritüellerin uygulandığı hem de dini tartışmaların yürütüldüğü bir yer haline gelmiştir. Dini grupların aynı mekânda bir arada olmadan da etkileşim göstermeleri, ortaya koydukları sembollerle yeni bir iletişim biçimi sergilemeleri de bu yargıyı desteklemektedir. Mitsel referanslara atıfla gerçekleşen bu yeni topluluklar Alevi gruplar örneğinde olduğu üzere gelenekseli modern bağlamda yorumlayarak vücut bulmuştur. Geleneksele kıyasla mitsel referansların ön planda oluşu bu tür gruplarda heterojen yapının da erimesine sebebiyet vermiştir.

“Alevi Kalabilmek” adlı ikinci bölümde Alevi grupların tarihsel gelişimine ve online ortamda Alevilerin nasıl yer edindiklerine değinilmiştir. Kızılbaş kavramından Alevi kavramına geçişin incelendiği “Sembolik Bir Yapılanma: Alevi İnanç Toplulukları” başlığında ise epistemik bir modernleşme modeli ve kentli bağlamdaki Alevi yapılanması analiz edilmiştir. Yazar kitabın ilk bölümünde ele aldığı ritüel tipi organizasyon şemasından mit tipi organizasyon şemasına geçişi Kızılbaş kavramından Alevi kavramına geçiş olarak sunarak bir nevi somutlaştırmıştır. Bu bölümde ayrıca “heresi” ve “heterodoksi” kavramlarıyla Aleviliğin ana dini gelenekten ayrıldığı ortaya konulmuştur. İkinci alt başlık olan “Sembolik Bir Yapılanma Örneği: Online Alevi Toplulukları”da topluluğun yapılanışı hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. “Topluluğun yapılanışı 1980’lerin sonunda gerçekleşen ve yeniden canlanış olarak adlandırılan süreç ile birlikte kamusallaşmıştır. Bu bakımdan, yeniden canlanış olarak adlandırılan süreç, periferik Alevi Grupların mensubiyet, sosyal organizasyon ve yapı itibarıyla yaşamakta oldukları derinlerde seyreden radikal bir yapılanmanın habercisidir” (s. 184). Sembolik olarak yapılanan bu yeni grup coğrafi mekâna bağlı kalmaksızın bireylerin zihninde tasavvur edilen mitsel bir topluluk haline gelmiştir. Buna bağlı olarak Şahin’in Google arama

motoruna Alevi kavramı yazıldığında yedi milyonluk verinin ortaya çıktığını dillendirmesi Alevi grupların dönüşümünü gözler önüne sermektedir.

Kitabın sonuç kısmında ise Şahin, modernleşme ve kentlileşme sürecinin ce-maat tipi topluluğu ortadan kaldırdığının düşünüldüğü günümüz dünyasında farklı grupların iletişim teknolojileri vasıtasıyla yeniden yapılandığı yargısına ulaşmıştır. Yine Şahin, kimliklerin kendini ifade etme tarzının internet aracılığıyla online topluluklar şeklinde görüldüğü bulgusuna yer vermiştir. Ağ yapısı üzerinde dağınık halde bulunan topluluklar, ortak sembolik değerlere atıfla bir arada olma özelliğini sanal ortam aracılığıyla elde etmişlerdir. Ritüel-mit ilişkisi üzerine de bir değerlendirilmede bulunan Şahin, kolektif aidiyetin unsuru olan ritüel-mit etkileşiminde ritüelin işlev kaybetmesi ve mitin modern bağlamda yeniden yorumlanarak kurumsal ve yazılı kültürel bağlama uyarlanması neticesinde yaşanan bir merkez kayması ile ilişkili olduğu saptamasını yapmıştır. Sonuç olarak Şahin, geleneksel grupların kolektif aidiyet biçimlerinin modern bağlamda yerini alan online toplulukları inceleyerek, teknoloji ve internet aracılığıyla değişen sosyal bilimler anlayışında öncü sayılabilecek bir çalışma gerçekleştirmiştir.